

DE OPUSCULO SUBSEQUENTI ADMONITIO

Et de S. Abbonis Angliano itinere.(Apud MABILL., *Annalium Benedictinorum* lib. XLIX, tom. IV, pag. 29.)

... Legatio gentis Anglorum ad Floriacense monasterium directa est ad postulandum sibi quemdam sapientium virorum, qui anglicanos monachos pietate ac litteris informaret. Id vero duabus ex causis accidisse ait Aimonius in libro de Vita sancti Abbonis: una quidem quia beatus Gregorius, missis ad eam gentem convertendam fidei Christi prædicatoribus, ejusdem dilecti domini Benedicti regulam observandam specialius inculcavit. Altera vero, quod vir quidam magnæ nobilitatis, Oswaldus nomine, spreto sæculo, ad serviendum Christo in memorato Floriaco conversus est cœnobio: ex quo, ob bonæ vitæ meritum, a rege ipsius provinciæ ad archiepiscopatus assumptus gradum, Deo ac patrono suo sancto Benedicto in regione Anglica construxit monasterium, scilicet Ramesiense, quod a prædicto Oswaldo Floriacensi archiepiscopo conditum fuerat. Ex illo itaque cœnobio hi directi sunt legati, de quibus modo facta est mentio.

Illi Floriacum appulere, cum primum Oilboldus præfecturam iniit. Is, non tam imperiosa auctoritate quam lenitate verborum Abbonem monachum suum, tum diaconum, perpulit ut pro ea qua pollebat divinarum humanarumque litterarum peritia, instruendorum illius gentis hominum provinciam ne defugeret. Abbo vero, obedientiæ sibi familiaris intuitu, abbatis voluntati obsequitur incunctanter, rejectis quorundam susurronum malignis consiliis, qui abbatem suum dolo malo cum trans maria velle abigere at nunquam inde redire valeret, clanculum suggerebant. Ast longe aliter rem se habere ostendit apparatus itineris magnificus, quem Oilboldus discedenti Abboni suppeditavit; et maxime ipsius Abbonis in Galliam reditus, quem Oilboldus ipse ex Anglia post biennium revocavit. In illo itinere cum ad Morinos, qui brevissimo ab Anglis freto disparati sunt, ventum esset, per unum fere mensem, nautis ob turbidum mare trajicere cunctantibus, illic subsistere Abbo coactus est. Hic tædio tam longæ defatigatus moræ, monachum quemdam, qui legatis se deducentibus præerat, Riculeum nomine, admonet hortaturque ut in commune Dominum precarentur, quo, si illi suum propositum non displiceret, iter fortunare dignaretur; si vero illud non probaret, voluntatem ad propria redeundi ipsis inspiraret. Nec mora, post vespertinam synaxim, ambo ad orationem humi procumbunt. Votis eorum annuit propitius Deus: nam primo crepusculo diei insequentis adfuit nuntius naucleri, magna eos ad trajiciendum voce inclamans. Consensa mox navi, comitantibus aliis octo navibus, cum in altum processissent, repente apparent marsuppæ, porci-pisces in fluctibus ludentes, et balenæ, dorsa in modum maximorum tectorum attolentes: quæ omnia imminentis indicia tempestatis esse cum a nautis didicisset Abbo, mox ad solita recurrit orationis præsidia idque obtinuit quod petebat; nam, orta tempestate, navis ejus cum altis duabus eam sequentibus illæsa ad portum perlata fuit: reliquæ vero sex simul cum hominibus in eis contentis, procellis et impulsu piscium quassatæ, perierunt. Hoc signum per eum Dominus operari dignatus est, cum ille adhuc levitæ officio fungeretur. Ingressus demum in terram Anglorum, ad Ramesiense monasterium se contulit, cui abbas, Germanus nomine, præerat, ex Floriacensi assumptus cœnobio: ibique per duos annos moratus Abbo, quosdam ejus loci monachos imbuit scientia litterarum. Hoc temporis spatio magnam de se opinionem vir Dei concitavit, regni primoribus, in primis Oswaldo et Dunstano sanctissimis archiepiscopis acceptissimus, qui apud se eum retinere certatim contendebant.

Dum illic moraretur, a discipulis suis de quibusdam grammaticalibus quæstiunculis consultus epistolam rescripsit, quæ cum in editis desit, hic exhibenda est ex codice Pelesteriano. Quæstiunculæ Abboni proponuntur quas sequuntur ipsius responsa. In his laudatur *Dei Pulnodia*, quam composuit *Hilarius Pictavensis episcopus*, id est canticum *Te Deum laudamus*, Augustino ascriptum, quod Abbo sancto Hilario tribuit.

SANCTI ABBONIS

FLORACENSIS ABBATIS

QUÆSTIONES GRAMMATICALES(MAI *Classici Auctores*, V, 329.)**MONITUM.**

Prodit hoc opusculum ex codice regio Vaticano cujus ætas ipsi auctori suppar videtur. Profecto hujus opusculi perbreve partem vulgavit Mabillontus in Annalibus Bened., tom. IV, append., p. 631; sed quia pars multo maxima hæctenus erat inedita, eam hic trado.

I. Dilectissimis in Christo Angligenis fratribus, maximeque in monasterio sancti Patris Benedicti sub schola virtutum regulariter vitam degentibus.

ex Floriacensi cœnobio ejusdem Patris vernula Abbo genere Francus, professione monachus, officio diaconus, in essentialiter bono salutis perpetuæ munus

Omnipotentia divinæ majestatis, quæ tempora mutat et ordinat, me ab ineunti ætate, prout voluit multifariam et multis modis tentari permisit, quoad juvenilis ætatis robur adversitatibus assuesceret, cui ad cumulum virtutis tandem succresceret infortunium oblatæ peregrinationis. Quam etsi inter tot religiosæ vitæ viros, Deo auctore, perfero, qui me quasi seipsos diligunt, ut ipsa re conjicio; non tamen voti impos, sine dolore recordari valeo, quod illius mei spiritalis alumni in præsentiarum corporali præsentia minime perfruor, quæ aliquando perfruenti erat vita ipsa dulcior. Nunc quia ita contigit per obedientiam, quæ melior est victimis, non solum fratrum cum quibus moror imperiis deservire gestio, verum etiam quibusque hujus insulæ juxta modulum meæ parvitalis desidero prodesse, quoniam non sine divino constat moderamine gestum quod, sedatis fluctibus marinæ tempestatis, ad id deveni exilii cum mira tranquillitate tam vasti æquoris; ubi dum quibusdam studiorum occupationibus detineor, levior sit calamitatis miseria quam tolero, quandoquidem benevolentia eorum cum quibus habito ad id me compellit ut non solum pro posse velim fraternis necessitatibus succurrere, sed etiam ultra vires velle. Quocirca omnium apud Anglos, ubi ubi positorum objectis respondere decrevi, quatenus habeatis, charissimi, aliqua monimenta vestri exulis, quibus valeatis intendere acumea exercitatæ mentis. Nec fraudabor vos quæstionibus expeditis, quas vel tentando vel dicendo objiciunt quique studiosi. Cui etsi ab aliquo opponatur æmulo in silvam ne ligna feras, certum tamen habeo quod vestri ingenii sterilitas vel inopia mei non sit indigna convivii copia, quæ hoc modo se habeat.

2. In quæstione prima quæsitum est *salubris* penultima correpta, an producta dici debeat vel conveniat. Quibus ego proposui quæ in antiquis Latinæ linguæ auctoribus me legisse pro certo habui, et ne vestra memoria laberentur, etiam litteris digessi. In primis Donatus dicit quod si in trissyllabis et tetrasyllabis et deinceps, si penultima positione longa fuerit, ipsa acuetur, et antepenultima gravi accentu pronuntiabitur, ut *Catellus*, *Metellus*: ita tamen si positione longa, non ex muta et liquida fuerit; nam mutabit accentum, ut *latebræ tenebra*.

Quo loco inoluit quia si cujuslibet partis penultima syllaba desinat in correpta vocali, quæ excipitur a duobus consonantibus, quarum sit prior muta et sequens liquida sit, nunquam illa pars trissyllaba vel tetrasyllaba acuetur in penultima, sed mutato accentu potius in antepenultima, licet in medio utrumque fieri liceat, prout fuerit poetæ voluntas. Nam si sint verbalia feminini generis, vel alia quæque naturaliter producta, propter mutam et liquidam breviam non possunt ullo modo; hoc enim significat conditio apposita, si talis syllaba positione longa sit, accentum in antepenultima mutari.

3. Sed natura exemplorum penultimæ longæ sunt,

A sicut quidam volunt, qui putant ea derivari a verbis secundæ conjugationis, a secunda scilicet persona imperativi modi quæ est producta, ut *teneo*, *tenes*, *tene*, *tenebræ*, *lateo*, *lates*, *late*, *latebræ*. Accentus igitur ante penultimam non mutatur. Sic etiam a verbis primæ conjugationis æstimant fieri, *lavo*, *lavas*, *lava*, *lavacrum*, *aratrum*, *ventilabrum*; et a tertia conjugatione *terebrum*, et si qua sunt similia: quæ etiam absque ulla regula, seu Græca sint seu Latina, eodem modo pronuntiant, ut *theatrum*, *feretrum*, *pharetra*, *cathedra*. Quorum omnium nominum et reliquorum similium, si penultimæ natura longæ sunt, nec etiam in metro breviam possunt. Sed teste Donato falsum est quod præcedit; falsum ergo est et quod sequitur. Illa vero his similia quæ per syncopam perdunt unam litteram, semper servant, teste Martiano, in eadem syllaba accentum quem prius habuerant, ut *manipulus*, *maniplus*, *venabulum*, *venablum*. Denique de his quæ a nominibus fiunt, auctor est Priscianus quod nominativo primitivi aliquando ultima subtrahitur, et additur *bris*, ut possit esse *mulier*, *muliebris*, et *salus*, *salubris*, quod etiam nominativum *saluber* protulisse veteres ostenditur hoc versu:

Phœbe saluber ades.

Unde conjicitur quod satis regulariter ejus penultima producitur, dum de nominativo producto ipsum solum habetur. Nam syllabam naturaliter productam nusquam in metro correptam me legisse memini, nisi per figuram systolen; excepto quoties vocalis ante vocalem producitur, ut *illius*, *unius*, *diei*, *speciei*; siquidem verbalia feminini generis producta, ut supra dixi, nullo modo invenientis corripitur eorum extrema syllaba, quoniam *t* habent ante *rix* præteriti participii desinentis in *tus*.

4. A quibus oriuntur ista verbalia, ostendam vobis regulas. Exceptis quatuor participiis, quæ sunt *satus*, *ratus*, *status*, *datus*, reliqua omnia habentia *a* ante *tus* in præterito producuntur, ut *amatus*, unde *amator*, *amatrix*.

Inveniuntur producta participia, quæ habent *e* ante *tus*, ut *recensetus*. Unde Prudentius in passione Hypoliti martyris:

Cumque recensetis constaret partibus ille.

Si vero *i* ante *tus* habuerit, ubique penultima corripitur, nisi veniat a verbis quartæ conjugationis, ut *domo*, *domas*, *domitus*; *moneo*, *mones*, *monitus*; *audio*, *audis*, *auditus*; *condo*, *condis*, *conditus*: unde masculina *domitor*, *monitor*, *auditor*, *conditor*. Ex his feminina *domitrix*, *monitrix*, *auditrix*, *conditrix*. Producuntur in tertia conjugatione *oblitus*, *quisitus*, *tritrus*, *pelitus* et *cupitus*, et quæ ex his componuntur. Notandum tamen quod *oblitus*, si a verbo componitur quod est *lino*, corripitur. Et in quarta tantum corripuntur duo, *queo* simul et *eo*, et quæ ex his componuntur, ut *eo*, *itus*; *exeo*, *exitus*, ex quibus verbalia non legi. Denique si *u* ante *tus* habuerit idem præteritum, tunc ejusdem præteriti

penultima et brevis, si a verbo *ruo* compositum fuerit; ut *eruo, erutus; obruo, obrutus*. In reliquis producitur, ut *induo, indutus; exuo, exutus; adjuro, adjutus*, unde *adjutor et adjutrix*. Quod si *o* ante *us* extiterit, semper erit longa, ut *moreo motus; foveo, fotus; lato, lotus*, quod et *lautus* facit. Tandem ex hujusmodi regulis scire potestis quod naturaliter productas syllabas penultimas propter mutam et liquidam nulla necessitas metri corripit, cum omnes tales naturaliter correptæ produci possint. Quapropter Donati vel Prisciani potius regulis dare operam suadeo, quam audacibus juniorum inventis ex improvise, et dicere in prosa penultima correpta, *candelabrum, delubrum, aratrum, lavacrum* et si qua sunt similia, præter illa quæ excepta sunt, et unum nomen *october*, ut post modum queatis producere metri necessitate.

5. De nomine quod est *mulier* requisistis quo accentu ejus genitivus debeat pronuntiari. De quo sciendum est quia, quamvis ejus penultima brevissit, euphoniæ causa solet acui, sicut et verba *calefacio, calefacis*. Cum enim omne nomen dissyllabum et deinceps in *er* desinens brevietur, si genitivus ejus supra duas syllabas excreverit, semper penultimam corripit, nisi positio adsit, aut penultima nominativi naturaliter producta sit, ut *October, saluber, equester*.

De pronomine quoque, ut quibusdam placet, quod est *alter, alterius*, cum sequatur regulam pronominum in *ius* desinentium, quæ in prosa penultimam producit, hoc solum excipitur, propterea quod solum duas syllabas plus habet in genitivo quam in nominativo. In quinta quoque declinatione unius genitivi trisyllabi penultimam corripit in prosa scialis ut *fides, fidei*; quia non habet *i* ante *e*, sicut habent reliqua trisyllaba genitivorum declinationis quintæ.

6. Verba quoque proposita, quæ sunt *irrito, asserero, persevero, radico*, et ex eo compositum *eradico; relego et allego, instigo et subrepto*, notate semper penultimis productis. De eo quidem quod est *irrito* Virgilius sic ait in x :

Irritatque virum telis et voce lacessit.

licet quidam vitiose scriptum legant *irritat atque virum telis*, quod nullo modo posse fieri, ordo præpositivæ conjunctionis ostendit. Et idem Virgilius in iv :

Illam terra parens ira irritata derum.

Nec vos turbet quod *irritus, irrita, irritum* penultima correpta dicimus, ut idem Virgilius in v :

Ante locum et variis assultibus irritus urget.

Idem in x :

Irrita deflexit partim stringentia corpus.

Quod *asserero* ditrochæus sit, sicut et *persevero*, ex nomine agnoscitur, quod est *secerus*, ex quo tractum videtur. Est enim *severus* amphibrachys, teste Prudentio in *Psychomachia* :

Fronte severus adhuc, et multo suavere anheius.

(48) Hymnis scilicet.

A De eo quod est *radico*, sciendum est quod sicut fiunt verba ex obliquo casu nominis neutri generis, ut *munus, muneris, munero, muneris, et decus, decoris, decoro, decoras*; unde Flaccus :

Ac bene nummatum decrat suadela Venusque.

sic etiam *index, indicis, indico, indicas; fornix, fornicis; fornico, fornicar; cornix, cornicis; cornico, cornicar*; unde Persius :

Nescio quid tecum grave cornicaris inepte;

et *radix, radicis; radico, radicas*: unde est illud :

Radicet altis sensibus.

Est enim dimeter iambicus, qui in Ambrosianis (48) primo loco semper iambo vel spondæo est contentus. Ut vero penultima corripit putetur, Phocæ auctoritas compulit, qui ipsum nomen inter correpta excipit, licet producta ubique inveniri possit, ut Virgilius

Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.

Horum namque quatuor quæ protuli, duo penultima genitivam corripunt, id est *index et fornix*; duo producit, id est *cornix et radix*. *Relego et allego*, notate quod si a verbo primæ conjugationis ponantur semper penultima producit; sin a tertia conjugatione gaudet correptione (49) unde est, *culpam relegebat lubricam*. Est quoque hic dimeter iambicus. Nam *lego, legas*, quod est legatione fungor, unde *legatus, missus*, longam habet *le, lego* vero, *legis*, in quacunque alia significatione correptam, sicut et *ligo, ligas*, unde *religatus*, id est iterum vinculus. Quomodo pronuntiandum sit *instigo*, Virgilius ostendit in v :

Instigant studiis, resonat clamoribus æther.

Eodem modo *investigo, castigo, inspico*. *Subrepto* quoque, si a verbo quod est *repto* componitur, productione lætatur, sin a *rapió*, corripitur; et illud præteritum *subrepsi*, istud facit *subripui*.

7. *Exaro, denoto*, penultimas corripunt, ut Virgilius in primo Georgicon :

Nudus ara, sere nudus,

Et Horatius :

Paterna rura bobus exarat suis;

qui versus trimeter est iambicus totus solis iambis compositus. *Demeto, demoror*, penultimis correptis.

J) Horatius :

Accidit ut quidam testes caudamque salacem.
Demeteret ferro.

Virgilius in x :

Turne sed infelix Teucros quid demoror armis.

De eo quod est *exhalo* Lucanus in quarto :

Exhalat nebulas quidquid concretere primus.

Et de eo quod est *mano* Virgilius in iii :

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

De eo etiam quod est *infidus et getulus*, Lucanus in iv :

Infidusque novis ducibus dabiisque priori,

(49) Cod. *productione*.

Et :

Inculto Getulus equus.

Diffidit, discidit, si a *findo* vel *scindo* composita sunt, penultimam corripunt. Horatius :

Diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit æmulos.

Est enim *diffidit urbium* choriambus cum pyrrhichio; deinde sequitur versus asclepiadeus. Idem Horatius glyconico versu :

Nequidquam Deus abscidit.

8. Nec vos latet quod omnia præterita participii desinentia in *sus* penultimam producant, ac a verbis secundæ et tertiæ conjugationis veniunt; ex quorum secunda persona præsentis temporis agnoscipoteroit ejusdem participii penultima natura an positione sit longa, quoniam nisi in illis secundæ personæ penultima positio sit, in præfato participio nunquam erit; exceptis *sedeo, fodio, quatio, patior, pateo, careo, maneo* et *cedo*, quod est locum *do*, et quæ ex his componuntur. Et positione producantur *mordeo, morsus, findo, fissus*; natura vero, *cædo, cæsus, fido, fisus*, et alia plurima, quæ idcirco proposui ut non solum scripto, sed etiam sono distinguatis, *fisum* et *fissum, cæsum* et *cessum, ferum* et *ferrum, pyrum* et *Pyrrhum*, et si qua sunt similia; quia fortius sonat omnis consonans in medio unius partis repetita, quam cum est sola. *S* autem quæ in media parte simplici nunquam finit syllabam consonante sequente (sicut nec *e* nec *p*, nisi cum ipsæ se præcedunt,) tam levi sono ubique sola exprimitur ut apud Græcos, auctore Prisciano, pro ea aspiratio nonnunquam scribatur, *ἡμισ* pro *semis*, *ἑξ* pro *sex*, *ἑπτά* pro *septem*. Inter duas etiam partes cum *s* præcedit, ut *Deus summus*, ne nimius sibilus sit, prior *s* sonum perdit, quæ et eo loci sequente vocali interdum synalæpham facit. Virgilius in XII :

Inter se coiisse viros, et decernere ferro.

E contra illa canina litera *r* semper asperè sonat, nisi cum in media parte orationis post vocalem inchoat syllabam.

9. De mutis, quæ quamlibet syllabam vel partem cujusque linguæ possunt terminare, dicendum est in commune quod satis juste agunt qui ipsis eundem sonum in fine partium tribuunt, quem dum semetipsas præcedunt, primæ habere possunt, ut *Obbaob, Job, occidit, hæc, illac, addo, ad, illud, agger, Agag, merop, attinet, amat, docet*. Sed *t* in eadem syllaba, præcedente consonante, sonat expresse ut *fest, est*, et nonnunquam sine consonante causa differentie, maxime dum sequitur vocalis in altera parte orationis. Nos quia humanus spiritus tres earum sine aspiratione leves, cum aspiratione asperas facit, id est *c, p, t*, quarum medium obtinent tres reliquæ ipsarum mediarum voces in dictionibus positarum, exprimimus sono levium, dum in finibus partium sunt. Nec mirum, cum interhaset illas tanta sit vicinitas, ut ad sonum *c* et *g* prope eodem modo collidatur palato plectrum linguæ, ad sonum *p, b* vix distin-

A guatur pulsus in labrorum agitatione, ad sonum *t* et *d* satis parvam differentiam faciat, dum resilit a dentibus summitas linguæ, sicque fit ut etiam per se positæ inveniri possint, quandoquidem dicimus *quingenti* pro *quingenti*, et *actus* pro *agtus*, et scriptus pro *scribtus*, et *attinet* pro *adtinet*, et id genus plurima.

10. Constat igitur ex his quæ dicta sunt *e* et *g* pene æqualiter pronuntiari, sequente qualibet vocali. Sed tribus vocalibus, id est *a, o, u*, eas sequentibus, omnibus ferme notum est quod sonant in faucibus. Cum vero *c* litteram sequuntur in eadem syllaba *e* vel *i*, trifariam solet pronuntiari, et nunc quidem ut fere videatur sonare *g*, maxime *s* præcedente, ut *suscipio, suscepti, suscepit*; nunc autem cum quodam sibilo, ac si *s* illi hæreat, ut *cujus, cepit*: quod magis solet fieri ubi *t* profertur sono *z* in principio syllabæ, ut *lætitia, justitia*. Denique qui tertium modum addunt sono quæ vel qui, easdem syllabas pronuntiari decernunt, et *susquipo* pro *suscipio*, et *susquepit* pro *suscepit*, et *quovis* pro *civis*; quod quam frivolum constet, omnibus vera sapientibus liquet. Cur enim scriptitant Latini *sequor, sequeris* vel *sequere, sequitur*; et non *secor, seceris*, vel *secere, secitur*, cum ab eo sit *secutus*? et *qui, cujus*, vel *quæ, cujus*, mutatis primis litteris nominativi et genitivi, si, ut isti garriunt, *ce* et *ci* sonum habent *que* et *qui*, maxime cum eidem litteræ simillimæ distinguantur vocalium mutatione? Siquidem *vinco, vinci, vince, vincam*, mutato cum vocalibus sono dicimus, quemadmodum et *lego, legi, lege, legam*. Quod si post *g* idem quis fecerit, proponimus unde sit imperitia notabilis; et stultum est dicere *pingue* pro *pinge*, et *lingue* pro *linge*, et ut Servio placet in IX Æneidos, *ungue* pro *unge*, unde et *ungentum* sine *u* dicit esse cum *g*; sicut et *q* tunc tantum pinguem sonum habeat, si ei *v* autem alteram vocalem adhæreat, qua amissa, *g* quidem permanet, sed *q* manere non valet; quin in *c* transit, statim ut *u* ante alteram vocalem perdiderit, ut *sequor, secutus*.

11. Denique quoniam omnes consonantes, et præcipue mutæ, velut examine corpus jacent, quousque illas singulæ vocalium pro suo nutu animando movent, certum est quod nonnunquam Romani superfluas litteras judicent, quæ hoc motu carent, ut *h, k, q*. Sed *k* et *q* figura et nomine a *c* discrepant, cum sono vocis per *a* et *u* convenient, *h* vero tantum metro utilis, semper absque ullo sono vocalibus præponimus, ubi ascribenda videtur; et consonantibus, quibus apponenda est, postponitur, ubi ab interiore spiritu pinguior proficiscatur. Est autem una semivocalis *r*; mutæ tres, quibus aspiratur, ut dictum est; de quarum omnium sono nemo dubitat, nisi fortassis tunc quando inter *c* et *e*, vel *i*, interponitur nota aspirationis, ut *Chereas* et *parrochia*. De qua re sciendum quia ut in Latinis exemplaribus discimus, nostri interpretes si qua Græca Latini admiscuerunt, quæ per *k* Græcè scripta sua littera *c* exprimerent, cum scriptura sonum mutavere juxta

proprietatem utriusque linguæ, ut Κύριος, *Cyrus*, κοίτων, *cana*, κήρας, unde *primicerius*. Nec mirum, cum mutetur θεός et dictatur *Deus*. Similiter πορφύρεος, *purpureus*. Quando vero *ch* pro *χ*, sicut et *ph* pro *φ*, et *th* pro *θ* in aliquibus dictionibus scribunt nestri, certum est quod illæ dictiones Latinæ non sint, et idcirco illas proferimus Græcarum litterarum sonis, licet quidam figurarum similitudine decepti pronuntiant *x* pro *χ*, et dicant *aræ* pro eo quod est ἀρχή, et *maxæra* pro μάχαρα. Quapropter cum Græce scribitur Ἰηρῆας, ita profertur ac si scriberetur *Kereas* et παροιχία quasi *parræchia*; quem tamen sonum mutat sigma, si pro illa sit *χ* posita ut σχημα; quam vim et apud Latinos servat *s*, apud quos *ti* semper enuntiatur sono *ci*, (50) si post illam in altera syllaba sequatur vocalis, nisi ipsa *s* præcesserit, ut *lectio*, *quæstio*, *testium*, *legentium*; quam etiam *s* duplicabant antiqui pro littera *z*, quæ ubicunque in extrema syllaba dictionis ponitur, ejus penultima in prosa producitur, cum in metro communis habeatur.

12. De littera *g* scitote quia si non sequetur *u*, propter diphthongum non impingatur, ut *lagæna*, *tragædia*. Sed aspirationes bene vos, Angli, pervidere potestis; habent sonum vestræ litteræ, et qui pro *θ* frequentius *b* scribitis, sicut pro digammate efferitis *l*. Ante consonantem quoque in eadem syllaba *par sest*, pro *pars est*, et *feli xes* pro *felix es*. *Pupugit* et *tutudit* in penultimis corripit non ignoretis. *Atundo*, *tunsus* in compositione perdit *n*, *obtusus* et *retusus*, sicut et *nanciscor*, *nactus*: *dissero* quoque perdit *s* in præterito, *disertus*. Horatius:

Fecundi calices quem non facere disertum,

Quod a *cedo* ita scribatur præteritum, quomodo et a *cado*, videlicet *cecidi*, auctor est Priscianus, qui docet quod omnia verba quæ crescunt in præteritis semper repetunt non solum primam consonantem sed etiam primam vocalem primæ syllabæ.

13. Tandem dicendum est quod vitando cavenda est collisio quæ solet fieri vel pronuntiatione vel scripto ut *ve* (51)... *t rex*, pro eo quod est *venit* præsentis temporis tam in prima quam in secunda syllaba præteriti, nisi illa prima vocalis præsentis temporis sit *a*, ut *tendo*, *tetendi*; *posco*, *poposci*, *tundo*, *tutundi*; exceptis *pello*, *populi*; *spondeo*, *spopondi*; nam si littera *a* sit in præsentis, semper prima syllaba præteriti in *c* desinit; secunda vero modo in *e* productam, modo in *i* correptam, ut *fallo*, *fefelli*; *parco*, *peperci*; *tango*, *tetigi*; *cano*, *cecini*. Secundum analogiam *cedo cecidi* facere debuit, sed majorum auctoritate tantum penultima diphthongus mutatur in productam *i*, manente priore syllaba correpta, quæ antecrevit, sicut in omnibus ejusmodi præteritis: de quibus in commune speculandum est, quod si componantur pro voluntate scriptorum, inveniuntur eadem antecrescentem syl-

(50) Hinc promiscua scriptura *otium*, *ocium*; *vitium*, *viciium*, etc.

(51) Verba aliquot perierunt propter abscisam

labam servare vel perdere; nos tamen quid magis in usu sit debemus perspicere. Horatius:

Spectatum (52) meritis diram qui contudit hydram.

14. Quia de verbis requisistis, quæ sunt *fulgeo*, *mulceo*, *ferveo*, *strideo*, *oleo*, *tueor*, *coniveo*, *sedeo*, *pendeo*, *cio*, *fredeo*, *degeo*, *excelleo*, *tergeo*, cum apud poetæ secundæ et tertiæ conjugationis legantur, quam earum conjugationum in prosa magis tenere conveniat; vos scire volo quia VIII. prius proposita conjugationis secundæ regulam servant in præsentis, reliqua deinde conjugationis tertiæ, exceptis *cio* et *pendeo*, quorum primum, vel simplex vel compositum, nunc est conjugationis secundæ, nunc quartæ, quod ostendunt passivi præterita, quorum penultima est correpta vel producta. *Pendeo* vero simplex a *suspendendo*, est secundæ, et a *solvendo*, tertiæ: quamvis compositum in prosa nunquam dicitur secundæ, sicut nec a *sedeo* tertiæ, nisi tantum *consido*. Et notandum quod *sedeo*, vel simplex vel compositum, sub tertia conjugatione gaudet penultima in *s* desinente producta, ut *sido*.

15. De prima quoque et secunda persona plurali præteriti perfecti, et futuri conjunctivi modi, quas si bene memini semel tantum in metro, et hoc in Virgilio legi, hanc regulam esse sciatis quod, excepto tempore præsentis indicativi modi quartæ conjugationis, et secunda persona plurali præteriti ejusdem modi, in omni modo vel conjugatione *i* ante extremam litteram in secunda persona singulari, et ante novissimam syllabam primæ vel secundæ personæ pluralis, ubique brevis sit, nisi tantum *sis*, *simus*, *sitis*, *velis*, *velimus*, *velitis*. Nec mirum, cum omnia verba in eisdem locis *a* vel *e* habentia longa sint, præter unum quod, sive simplex sive compositum sit, *da* ante penultimam ubique corripit, ut *damus*, *circumdamus*; et aliud quod est *es*, ei ex eo composita, in secunda persona breve est. Nos tamen regulam ob id in præfatis temporibus conjunctivi floccipendimus, quia in metro semel inventam Terminus per systolam tradit legendam. Meam denique reprehensionem non pudet vobis exponere qui cum aliquando cuidam fratrum vestrati, præferenti ex libris moralibus *myrmicoleonta*, assensum præbuissem, sannam passus reticui. Sed tamen ille si animadvertisset in eodem libro genitivum *myrmicoleontis*, non negaret nomen appellativum desinere in *on*, cujus genitivus etiam simplicis more Græco *t* assumit, ut *leon*, *leontis*.

16. Hæc in *on* terminantia Græca, quæ apud illos penultiam genitivi producunt et corripiunt, aliquando more Latinorum nominum apud nos in *o* desinunt; et tunc eandem litteram servando, in obliquis casibus producunt; quam, nisi sequeretur et corripere, si a nominativo in *on* terminante ve-

codicis membranam.

(52) Cod. *spe ratum*.

nirent, ut *Simon* et *Simo*, *Silon* et *Silo*. Virgilius in A primo :

Sidoniam puer ire parat mea maxima cura.

Idem in IX :

Cratera antiquum quem dat Sidonia Dido.

Cratera, *statera*, *panthera*, seu Græce seu latine declinentur, penultimas productas invenio, veluti in superiore versu Virgili. Accusativus Græcus tertiæ declinationis frequenter desinit in *a* : *aera*, *æthera*. Similiter, auctore Prisciano, omnia Græca in *a* desinentia, et diphthongo antecedente, si ad Latinam declinationem inflectantur, mittunt eandem diphthongum et in *ei* vel in *i* productas, *Calliopeia*, *Calliopea* ; *comœdeia*, *comœdia*. Sed cum in metro *i* corripiatur, in prosa tamen naturalem servat accentum, excepto uno nomine *Alexandria*, quod et *Alexandrea* facit, unde producta penultima dicimus *psalmodia*, *melodia*, ut saltem ex hoc Græca esse intelligantur. Metri causa tamen breviora sunt, Horatius in poetica :

Effutire leves indigna tragœdia versus

Eadem dicta sint de his et similibus, *spondæus*, *Matthæus*, *platea*, *Nicœa*, quæ non esse Latina monstrat pronuntiatio ipsa. Extra hanc regulam sunt *ecclesia*, *neomenia*, et si qua sunt similia. Simili modo *Heliodorus*, *Polydorus*. Virgilius in III :

Fas omne abruptit, Polydorum obtruncat et auro,
Juvenalis :

Tonsoris Licini (53) damno rapit Heliodorus,
Sic et reliqua *Pandorus*, *Gassiodorus*. In *or* vero propriam penultimam genitivi habent correptam, ut *Castor*, *Castoris*, *Nicanor*, *Nicanorus*.

17. De eo quod est *bos*, scitote quod dativus et ablativus plurales tertiæ declinationis formantur a genitivo suo singulari, interposita *bu*, ut *pater*, *patribus*; similiter, *bos*, *bovis* *bovibus*, cujus prima syllaba brevis dum syncopam patitur, prolongatur. Virgilius :

Ille meas errare boves.

Horatius Saphico versu, cujus secundo loco est *spondæus* :

Quæque vos bobus veneratur albis.

Putatur tamen mutare *o* in *u*, dum producitur, et hinc *buculam* et *bucolica* carmina per *u* productam scribenda. *Os*, *ossis*, et *ossium*, *ossi*, declinaverunt antiqui, et ideo ut sit differentia singularis et pluralis numeri, per duo *u* scribunt moderni. Nec mirum cum Virgilius sola causa metri dixerit in VIII :

Alituum pœcudumque genus sapor altus habebat.

Nec hoc recedat a vestra memoria quod nomina trisyllaba et deinceps, quorum extremæ syllabæ incipiunt ab *n*, penultimam habeant longam *a*, vel *u*, terminatam, ut *Garganus*, *tribunus*, *terrenus*. Excipiuntur tantum *sagana*, *lagana*, *orphanus*, *Satamon*.

(53) Notemus egregiam lectionem *Licini*, pro spuria et absurda *tantum* quæ obrepsit in ed. *Juven. sat VI, 372*.

18. Solet quæstio fieri in libro *Macabæorum* quæ constructio sit, et *meminerit testamenti sui quod locutus est ad Abraham, Isaac, et Jacob servorum suorum fidelium*; quasi dicere debuisset, *ad Abraham et cæteros suos fideles servos*. Sed dicimus quod zeugma est, ut sit, *meminerit testamenti sui quod locutus est*, et cætera; et, *meminerit servorum suorum fidelium*. Illa etiam constructio et sermonem quem audistis non est meus, similis est, *urbem quam statuo vestra est; lectionemque quam audistis vobis prodest*. Quæ licet solæcismo sit notabilis, hypallagem tamen figuram exigit; ut illud :

Cæsariæ caput ille niger, Pie, talia dicta,
Cui relegendo placent quos facit ille modos.

19. Comparationum gradum dicunt grammatici servire semper ablativo casui; sed in opusculis Augustini legi quod si rebus propositis eundem casum comparativus junxerit, extra ipsas res erit quod idem gradus intulerit, ut puta sint tres docti: si requiris quis eis doctior sit, quartum procul dubio tibi reddi cupis; sin per genitivum quis eorum sit doctior investigas, unum ex his tribus doctiorem scire desideras. Quocirca, ut idem doctor ait, cum nominentur tres virtutes, fides, spes, charitas, melius est dicere neutraliter, *major horum quam major his est charitas*, ut non quartum aliquid introducas, sed in rebus propositis quid majus sit secernas. Unde Martianus in Philologiæ Nuptiis, *major filiorum Prognæ*, inquit.

IN DEI PALINODIA, quam composuit Hilarius Pictavensis episcopus, non juxta quorundam imperitorum errorum *suscepistis*, sed potius *suscepturus* legendum est: *Tu ad liberandum suscepturus hominem Futurus* enim participii activi, cum ejusdem significationis verbo junctus, suggerit consequentiam cujusdam competentis ordinis conditionaliter, ut vix possibile sit alterum fieri, nisi alterum præcesserit. *Ut, Visitaturus fratres Angelicos, Os., archiepiscopum, non horruis maris periculum, etc.*

20, (54) Sicut lustrum dicebatur spatium quinque annorum, quo lustrabatur urbs, et ab omnibus gentibus solvebatur tributum, ita etiam olympias dicitur spatium quatuor annorum, quod inventum temporibus Oziæ sacerdotis exigebat, ut hoc spatio peracto solverent ludos Jovi olympico. Unde et Dominus fertur centesima nonagesima tertia olympiade natus; et in libro De laude virginum ducentesima sexagesima septima olympiade fuisse Diocletianum novimus persecutorem Christianorum. A prima enim olympiade quidquid factum dicitur per quaternarium multiplicata, numeri summa manifestatur, sicut in chronicis dicitur.

21. In fide quoque catholica quam assertor veritatis edidit Athanasius, post multas persecutiones reperlus per omnia orthodoxus, unus versiculus ita legendus est: *Spiritus sanctus a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens,*

(54) Hic articulus 20, quomodo ad quæstiones grammaticales pertineat, non video.

licet multi pro simplicitate intellectus sui contentur A
 abradere id quod est *nec genitus*, propterea quod
 apud alios catholicos sæpe legitur *Spiritus sanctus*
nec genitus, sed procedens, licet multi *nec ingenuus*,
sed tantum procedens. Qui correctores si recurrerent
 ad interiorē logicæ considerationem, profecto
 perviderent in utraque assertionē stabilem fidei fir-
 mitatem. Habet sane eadem fides in divinitate Tri-
 nitatis quod alia sit persona Patris, alia Filii, alia
 Spiritus sancti, quas proprietatibus informant catho-
 lici, non diversas temporibus aut locis. Nam quod
 Pater non est factus nec creatus, commune est ei
 cum Filio et Spiritu sancto; quod vero non est geni-
 tus, commune est cum Spiritu sancto, sed non cum
 Filio; quod autem Filius est genitus, differt ab eo
 Pater et Spiritus. Cum ergo Pater sit ingenuus, B
 Filius genitus, Spiritus vero sanctus nec genitus nec
 ingenuus, constat quia nec Pater, nec Filius qui
 neutram earum personarum differentiam sortitur.
 Sed si Spiritus sanctus non est genitus, ait aliquis,
 procul dubio est ingenuus. Quod non ita esse, cum
 Aristotelis sententia reclamatur locutio consueta, qua
 nos patimur etiam ab inimicis, levius non esse sa-
 pientes, quam insipientes, dici; et non esse justos
 potius quam injustos, cum palam omnibus causa
 humilitatis id ipsum profiteatur. Quis enim ægro-
 tus, cum sciat se non esse sanum, patienter audiat
 se esse insanum? Sic fit ut quædam absque priva-
 tione negata, vera sint; quæ privatione affirmata,
 vera esse non possint; quibus tamen privationis si C
 hyperbatice superveniat negatio, restituit ea veri-
 tati aliquando. Nam dum dicitur de quolibet, Non
 est sanus, addubitat aliquis utrum insanus velit
 intelligi; id enim possibile est consequi, et idcirco,
 a dicente necessario subjungitur quia nec sanus est
 nec insanus. Similiter ergo dum dico Spiritum
 sanctum non esse genitum, quantum ad veritatem
 sufficit; sed ad ansam calumniæ solvendam profi-
 cit, si nec genitum, nec ingenuum esse tractatus
 patefecerit: siquidem privatio exigit negationem;
 negatio vero privationem necessario nomine, quia
 non omne quod non videt cæcum est, cum omne
 quod cæcum est non videat: et non omne quod
 justum non est injustum est, cum omne quod injus-
 tum est, necessario constet quod justum non est.

22. Denique cum talia plurima suppetant argu-
 menta, satis sit ostendisse in numeris, quorum D
 doctrinalis sententia multipliciter suggerit rationes
 physicas. Constat nimirum quia numero Deus impare

(55) Prolixum est neque adhuc vulgatum hoc
 Abbonis opus, quod ego quidem in antiquo codice
 lego, et aliquando editurus sum. Per bonam interim
 in eo legendam hausit notitiam, quod nempe Abbo et
 Virgilius grammaticum, a me nunc vulgatum (a),
 præ manibus habebat, et quod ejusdem patriam
 Tolosam esse sciebat, nobisque insciis gratissime
 patefecit. Sic enim Abbo: *scripulus appenditur xvi.*

(a) Classici auctores, V, init,

A gaudet; qui Trinitatis suæ assertor existit, dum
 omnia in numero, mensura et pondere constituit.
 Et ideo Trinitatis quodam modo differentiam per
 trium imparium se, paribus intermissis, sequen-
 tium censeo naturam discutiendam; quorum primus
 sit quinquarius, secundus septenarius, tertius nove-
 narius, inter quos duo intermissi signant duplicem
 naturam unius Jesu Christi, quoniam ille vi ex
 primo impari duplicato perfectus existit: hic ix
 vero ex primo pari quadruplicato diminutionem
 recipit sub ostensione cubicæ quantitatis, ut perfe-
 ctum Deum innuant paulo minus minoratum ab
 angelis sub forma servi. Cum itaque infra denarium,
 excepto septenario, omnes numeri aut gignant, aut
 gignantur, horum præscriptorum imparium pri-
 mus gignit, sed non gignitur; secundus nec gignit,
 nec gignitur; tertius autem gignitur, sed non gi-
 gnit: quorum singuli quibus conveniant personis
 nemo dubitat fidelis, maxime cum gentium philo-
 sophi propter supradictam causam septenarium
 Minervæ attribuerint, et nos illi sapientiæ, quam nu-
 merando constat, nunquam simplicem non esse.

23. Sed quia de his, ut mihi visum est, satis
 disserui in libellulo quem precibus fratrum coac-
 tus De numero, mensura et pondere, olim edii
 super calculum Victorii (55), idcirco hic plura di-
 cere supersedi, ne prolixitas charitativæ epistolæ
 fastidium ingereret lectoris ignaviæ.

Unde quodam compendio evisceratis objectarum
 quæstionum intimis, quas vestra fraturnitas
 perlegendum discutiatur, discutiendo perlegat, termi-
 num his imponere decrevi, maxime quia disputan-
 do perveni ad eum qui est initium et finis. Valete;

Addit Mabillonius.

O Ramesiga cohors, amplis quæ claudere stagnis,
 Purior obryzo niteris esse Deo.

Vasta palus, piscosa nimis, sua dyndima pandit.

Ut nova sint eremi claustra reperta tibi.

Nam qua corviferæ consurgit proditor hydræ,

Insula silvoso gurgite pulchra nitet.

Et qua splendentis se mergunt lora bootis,

Pons est inde suis pervius Angligenis.

Qua Cynosura poli fixum regit undique gyrum

Anguilloso palus nescit habere modum.

Unde refert umbras vaga lux Phœbea sinistras

D Terra patet, nullo continuata vado.

Huc me forte dedi ignotis ignotus alumnis,

Quos, Benedicte Pater, jure tuere paras.

*granis lentis, licet VIRGILIUS TOLOSANUS in suis opus-
 culis asserat pensari xvii, granis hordei, annumerans
 tria grana singulis siliquis.* Quod autem supradic-
 tum testimonium in editis a me Virgilii epistolis
 grammaticalibus non occurrat, nil mirum, nam-
 que et alia existisse Virgilii scripta de re grammati-
 ca scimus.